

УДК 371.13.81

4. Теорія і методика професійної освіти

АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД В ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МЕНЕДЖМЕНТУ

Козубовська І.В., доктор пед. наук, професор
завідувач кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи,

Палінчак В.М., аспірант

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті розглядаються деякі аспекти професійної підготовки менеджерів у вищих навчальних закладах США. Розкрито сутність поняття «менеджмент» у розумінні американських науковців, його основні види. Охарактеризовано систему професійної підготовки фахівців менеджменту у вищих навчальних закладах США, проаналізовано деякі особливості бакалаврських і магістерських програм підготовки менеджерів та її акредитації.

***Ключові слова:** менеджмент, підготовка менеджерів, програми підготовки, сумісні програми, акредитація, США.*

Козубовская И.В., Палинчак В.М.

АМЕРИКАНСКИЙ ОПЫТ В ОБЛАСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ МЕНЕДЖМЕНТА

В статье рассматриваются некоторые аспекты профессиональной подготовки менеджеров в высших учебных заведениях США. Раскрыта сущность понятия «менеджмент» в понимании американских ученых, его виды. Охарактеризовано систему профессиональной подготовки менеджеров в высшей школе США, проанализированы некоторые особенности бакалаврских и магистерских программ подготовки и их аккредитации.

***Ключевые слова:** менеджмент, подготовка менеджеров, программы подготовки, смежные программы, аккредитация, США.*

AMERICAN EXPERIENCE IN THE FIELD OF MANAGER'S PROFESSIONAL TRAINING

This article deals with the problem of manager's professional training in the High school of USA. The meaning of the term management is defined according to the understanding of American scientists and its main types are pointed. American system of manager's training is described some peculiarities of Bachelor and Master programs are discussed as well as the procedure of accreditation.

***Key words:** management, training of managers, programs of training, joint programs, accreditation, USA.*

Постановка проблеми. Управління (або «менеджмент») – специфічний вид діяльності, спрямованої на досягнення певних передбачених цілей виробничо-господарською організацією (підприємством), яка функціонує в ринкових умовах, шляхом раціонального використання її матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Ефективний менеджмент забезпечує досягнення високих результатів діяльності.

Парадигма менеджменту постійно змінювалась у відповідності із соціально-економічними змінами в суспільстві.

Загальноприйнятим у науковій літературі є погляд, згідно з яким фундатором концепції управління як специфічного виду діяльності є американський менеджмент, який створив образ менеджера-професіонала в галузі організації та управління, сформував найбільшу у світі управлінську інфраструктуру, вклав кошти в розвиток і популяризацію ідей менеджменту в країні й за кордоном. Його провідне значення у світі, вплив на розвиток теорії і практики управління безперечні. Саме тому вивчення американського досвіду управління і підготовки управлінських кадрів набуває актуальності для України в умовах реформування вітчизняної економіки, переходу її на інноваційний шлях розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти менеджменту активно досліджуються вітчизняними вченими (Б.Андрушкін, І.Кулініч, Л.Орбан-Лембрик, Я.Стрельчук, Ф.Хміль, В.Яковенко та ін.). У вітчизняній педагогічній літературі висвітлюється стан, розвиток і досвід освітньої системи США (В.Кремень, Л.Огірко, О.Романовський, М.Степко, О.Тарасова та ін.) Однак сучасні підходи до професійної підготовки майбутніх менеджерів у вищих навчальних закладах США не були предметом окремого глибокого наукового пошуку.

Мета статті – охарактеризувати систему професійної підготовки фахівців менеджменту в США.

Виклад основного матеріалу. Аналіз зарубіжної наукової літератури свідчить, що в США є значні напрацювання в галузі підготовки менеджерів, проте серед учених відсутня єдина позиція стосовно розуміння суті менеджменту. Поняття «менеджмент» використовується в різних значеннях: як синонім терміну «управління» організацією, видами діяльності; як еквівалент «керівництва національною економікою» у вищих ешелонах адміністрації; як аналог терміну «апарат управління».

У відомій праці М.Х. Мескона, М. Альберта, Ф. Хедоурі «Основи менеджменту» менеджмент розглядається як уміння досягати поставленої мети, використовуючи працю, інтелект інших людей, як галузь знань, які допомагають здійснити цю функцію, а також в значенні мистецтва управління, яке проявляється в нестандартності, оригінальності рішень, швидкій реакції, імпровізації [1].

Нам імпонує позиція американських дослідників Г.Кунца і С.Доннела, які розглядають менеджмент як створення ефективного середовища для праці людей, які діють у формальних організованих групах [2, с.106]. Це – дуже просте, але цілком адекватне, на нашу думку, визначення.

Термін «управління» в США використовується стосовно трьох основних сфер: управління системами машин, технологічними процесами; управління

діяльністю групи, колективу, який вирішує певне завдання; управління процесами, які відбуваються в живих організмах.

Часто «менеджмент» використовується в дуже вузькому значенні. Наприклад, існують суттєві відмінності в магістерських програмах у процесі професійної підготовки фахівців менеджменту для різних галузей : «Державне управління», «Державна політика і управління», «Бізнес-управління» та ін.

Сьогодні менеджмент в американських наукових джерелах все частіше розглядається як складне соціально-економічне, інформаційне, організаційно-технічне явище, яке є одночасно процесом діяльності і наукою з власними закономірностями і принципами.

Таким чином, можна виокремити основні варіанти формального визначення поняття «менеджмент» у науковій літературі США: практика виконання управлінських робіт; наука (галузь знань); функція (вид діяльності); технологія управління; орган (апарат) управління; люди, які здійснюють управління.

На основі основних завдань, функцій менеджменту в американській літературі виокремлюють його види : виробничий, інноваційний, кадровий, інформаційний, фінансовий, податковий, міжнародний та ін.

Головний наголос у підготовці менеджерів в американських університетах, бізнес-школах і коледжах робиться на оцінці та аналізі даних з різних галузей бізнесу, їхньому синтезі для ефективного управління часом і ресурсами підприємства, а також здібностями інших людей. Менеджеру необхідно вміти приймати правильні рішення, ставити й виконувати перспективні завдання, оцінювати й підбирати персонал, створювати конкурентоспроможну команду виконавців, володіти навичками мотивації, знаннями й навичками вищого рівня організації та управління. Від рівня підготовки менеджерів, глибини їхніх теоретичних знань і практичних навичок багато в чому залежить успіх або банкрутство підприємств та організацій. Важливою якістю менеджера є також уміння згуртувати людей з різним характером і різними можливостями для досягнення поставленої мети,

ефективно використовувати наявні ресурси, передбачати ускладнення й негаразди, запобігати невдачам в організації бізнесу – в менеджменті, прогнозуванні, фінансових розрахунках, маркетингу.

У закладах освіти навчають таким складовим мистецтва менеджменту: вмінню переконувати, вести переговори, пропонувати, вбачати користь і комплексно підходити до управління бізнесом (проектами, ситуаціями), стратегічно мислити, інтуїтивно приймати рішення в умовах непевності, творчо підходити до розв'язання проблем, ефективно користуватися інформаційними мережами, комп'ютерною технікою, новими технологіями тощо. В управлінській діяльності високо цінуються також внутрішня незалежність і професійна гордість, сильний характер, непохитність у доведенні справи до кінця, етична поведінка, дотримання даного слова, благородство і благодійність. Тому навчання етиці є чи не найголовнішим аспектом бізнес-освіти, адже воно виховує морально-етичні якості ділової людини, що важливо для її органічної інтеграції в діловий світ і суспільство.

Однією з особливостей бізнес- та менеджмент-освіти США є те, що спеціалізовані магістри навчаються в університетах, інститутах і коледжах, а магістрів ділового адміністрування в різних функціональних сферах бізнесу готують бізнес-школи [3, с. 51].

Крім університетів та бізнес-шкіл, важливими осередками підготовки управлінських кадрів є промислові корпорації. За даними бізнесових кіл країни, 90% банкрутств і невдач малих фірм пов'язані з управлінською некомпетентністю менеджерів. Тому власники підприємств і компаній слушно вважають, що успіх їхнього бізнесу залежить від цілеспрямованої підготовки та перепідготовки кадрів, вивчення й поширення сучасного досвіду управління, впровадження досягнень управлінської науки. Майже всі великі й більшість середніх підприємств США мають власні освітні програми. У них беруть участь понад 50 тис. викладачів. Так, "General Motors" має власний вищий навчальний заклад у м. Флінте з п'ятирічним курсом навчання, де працюють близько тисячі викладачів. Оригінальна система навчання тут органічно поєднує теорію і

практику; її організовано в такий спосіб, що особа, яка навчається, два тижні слухає лекції, а наступні два тижні працює у фірмі. Тільки в останньому семестрі студенти звільняються від виробничих функцій для написання дипломної роботи.

Сучасна американська модель підготовки менеджерів базується на створенні шкіл бізнесу як багатофункціональних освітніх, дослідницьких, професійних центрів в галузі менеджменту. В США успішно працює понад 800 бізнес-шкіл і факультетів, які готують менеджерів. Ці школи можна розділити на два рівні на основі умов прийому і отримання ступенів : університетський і післяуніверситетський. Основною умовою прийому в коледж, де реалізуються програми бакалаврату, є наявність закінченої середньої освіти.

Навчальний курс містить загальноосвітні предмети і предмети бізнес підготовки. Багато шкіл цієї категорії пропонують також магістерські програми з отриманням ступеня магістра і навіть докторські програми з отриманням ступеня PhD.

Особливість американської моделі полягає в тому, що центр ваги приходить не на базову вищу професійну освіту, а на магістерські програми. Це пов'язано зі специфікою управлінської діяльності. Вважається, що робота в галузі управління вимагає високої професійної підготовки, а не просто вищої освіти, тому справжньому професіоналу необхідно мати ступінь магістра. Основною умовою вступу в магістратуру є отриманий ступінь бакалавра. Магістратура доступна тільки для випускників університетів або коледжів.

Центральне місце в підготовці магістрів в США посідають програми MBA («Master of Business Administration») – магістр бізнес-управління. Навчання зазвичай триває два роки, впродовж яких здійснюється загальна підготовка менеджерів і рання спеціалізація. Магістр науки MS (Master of Science) забезпечує ґрунтовну підготовку студентів, які вже мають ступінь бакалавра в галузі бізнесу, управління та інших суміжних галузях. Докторантура передбачає отримання ступеня доктора філософії в галузі бізнесу (PhD) або доктора бізнес-управління (DBA). Цікавим є факт, що для вступу в

докторантуру не обов'язково мати ступінь магістра, студенти можуть вступати на докторські програми безпосередньо після закінчення університету. Зазвичай навчання триває три роки.

Бізнес-школи пропонують інноваційні і підтримуючі програми. Крім звичайних магістерських програм навчання, існують також сумісні програми («joint programs»). Вони пропонують студентам-менеджерам отримання магістерського ступеня з менеджменту разом з інженерною, юридичною та іншими програмами. Досить популярними є «Executive MBA programs» (програми адміністрування). Вони спрямовані на підвищення кваліфікації людей, які вже мають певний досвід управлінської діяльності. Зазвичай заняття відбуваються у вечірній час або використовуються вихідні дні. Такі програми пропонують близько 100 шкіл. Існують також магістерські програми з дослідницькою орієнтацією (MSc). Докторські програми готують фахівців для викладацької і науково-дослідної діяльності.

Бізнес-школи відрізняються за обсягом навчального навантаження і предметами спеціалізації. Деякі школи встановлюють жорсткі рамки спеціалізації, залишаючи незначний вибір додаткових курсів, інші пропонують студентам широкий вибір курсів і тільки 1–2 курси є обов'язковими.

Окремі школи проводять літні сесії, що дає можливість скоротити терміни навчання. Наприклад, якщо навчальний заклад пропонує програму одного семестру впродовж літа, ступінь можна отримати за один календарний рік плюс один семестр – орієнтовно 16 місяців. Слід підкреслити, що оплата навчання не змінюється, зменшується тільки тривалість навчання.

Деякі навчальні заклади практикують надання студентам так званого «розширеного статусу» («advanced status»). Це студенти, які пройшли частину обов'язкової програми бізнес-школи в іншому ВНЗ. Студентам дозволяється виключити із програми пройдені раніше курси. Інші школи вимагають пройдені виключені з програми курси замінити відповідними вибірконими курсами, що не передбачає скорочення термінів навчання. При цьому зауважимо, що більшість

американських бізнес-шкіл негативно ставиться до будь-якого скорочення навчальних програм і курсів.

Базовою вищою освітою в США (як і багатьох інших економічно розвинених країн) вважається бакалаврська освіта. Зазначимо, що дисципліни, які входять до програми підготовки ділових людей, поділяються на обов'язкові та дисципліни за вибором. Обов'язкові дисципліни викладаються для науково-теоретичної підготовки спеціаліста, їх вивчають протягом перших двох років. В останні два роки навчання вивчаються спеціальні предмети – дисципліни за вибором (елективні). Курси (дисципліни) за вибором поділяються на основні (обмеженого вибору) та факультативні (вільного вибору). Студенти обирають факультативні курси (предмети) відповідно до своєї наукової або практичної зацікавленості.

При підготовці бакалаврів зі спеціальності "Bachelor of Business Administration" ("бакалавр з керівництва бізнесом") обов'язкова ("стрижнева") загальноосвітня частина складається з таких дисциплін (курсів): математика, загальна психологія, макроекономіка, охорона навколишнього середовища, вступ до писемної англійської мови (початковий або середній рівень), розмовна англійська мова, література (американська та зарубіжна), історія, образотворче мистецтво, основи права, етика бізнесу, культури світу та їхня взаємодія, іноземна мова, теологія, вивчення Біблії, основи теологічної теорії, релігії світу, фізична культура, здоровий спосіб життя та культура тіла, активний курс занять спортом. Обов'язковими також є позакласна участь у спортивних заходах і відвідування басейну та спортивних секцій.

Під час навчання бакалаврів ділового профілю у ВНЗ США спостерігаються тісний зв'язок навчання з реаліями життя, спрямованість на формування фахівця визначеного (подекуди вузького) профілю, оволодіння досвідом майбутньої професії впродовж навчання, використання активних методів навчання та новітніх інформаційних технологій.

Ще більша увага практичній спрямованості приділяється в магістерській підготовці. При підготовці магістрів менеджменту (The Master's Degree) акцент

робиться на набутті студентами спеціалізованих практичних знань, необхідних для професійної діяльності. Готуючи науковців і практиків вищого рівня, американці зміцнюють інтелектуальний потенціал своєї нації, інвестуючи через наукову підготовку кадрів гроші в економіку США. Значну роль у підготовці підприємців і бізнесменів відіграють американські університетські магістерські програми.

Найбільш популярними в діловому світі – світі бізнесу – є такі програми: "Master of Business Administration" ("магістр з управління бізнесом"), далі – MBA; "Master of Business Administration in International Business" ("магістр з управління бізнесом у сфері міжнародного бізнесу"); "Master of International Management in International Business" ("магістр з міжнародного менеджменту у сфері міжнародного бізнесу").

Основною в системі освіти керівних кадрів є програма MBA. Це програма професійної вищої освіти, що забезпечує можливість одержати ступінь Магістра ділового адміністрування. Її спрямовано на формування навичок висококваліфікованого менеджера, який володіє широкими та універсальними знаннями з управління бізнесом. За змістом навчального матеріалу виділяють звичайні програми (General MBA) підготовки менеджерів широкого профілю та програми MBA за спеціалізацією. Ядро програми MBA становлять 8-12 базових курсів з менеджменту, маркетингу, бухгалтерського обліку, фінансів тощо. Їх доповнюють курси на вибір, наприклад, ведення сімейного бізнесу. Частина курсів спрямовано на розвиток практичних управлінських навичок, наприклад, ведення переговорів, організація і проведення презентацій. Програма підготовки магістра з управління бізнесом, розвиваючи особисті навички студентів і водночас поглиблюючи їхні знання в галузі управління в контексті глобального бізнесу, дає змогу розширити перспективи майбутньої кар'єри, виявити професійний потенціал. Сьогодні навчальні програми MBA охоплюють широкий спектр глобальних проблем бізнесу, його етичний та суспільний аспекти, особистісно-орієнтований елемент, стратегічний і культурний виміри. Одержання MBA дає змогу не тільки усунути недоліки освіти, а й значно

пришвидшити кар'єрне зростання, або змінити профіль своєї діяльності. Цю програму проходять і власники успішного бізнесу, і менеджери великих компаній, банків, і недавні студенти, які прагнуть зробити успішну кар'єру в бізнесі [4, с. 137].

Навчання за магістерськими програмами вимагає від студентів і здобувачів наукового ступеня магістра високої самовіддачі, відмінних знань, організованості та напруженої самостійної роботи. По-перше, процес підприємницької освіти вимагає, щоб після проходження бакалаврської програми студент перед вступом до магістратури обов'язково працював у підприємницькому оточенні. По-друге, диплом і ступінь магістра можуть одержати тільки ті, хто під час навчання не мав жодної задовільної оцінки (інакше видається тільки довідка про участь у магістерській програмі), виконав, презентував та успішно захистив випускну магістерську роботу, керівниками й опонентами якої мають бути визнані науковці й педагоги, видатні підприємці-практики і представники громадськості. Ступінь магістра присуджується також тим, хто успішно завершив більшу частину докторської програми чи виконав науково-дослідницьку роботу рівня, нижчого від рівня докторської дисертації.

Американський стандарт MBA сформувався в результаті майже столітнього досвіду підготовки фахівців в галузі бізнесу і управління в провідних вищих навчальних закладах США. Він передбачає сукупність вимог до обсягу і змісту навчальних дисциплін, кваліфікації професорсько-викладацького складу, контролю знань, організації навчального процесу, використання нових навчальних технологій, бібліотечного фонду тощо. Значна увага звертається не тільки на отримання ґрунтовних знань в галузі менеджменту, але й на розвиток аналітичних здібностей студентів, їх творчих інтересів, практичних навичок.

Акредитацію програм підготовки менеджерів всіх рівнів (бакалаврат, магістратура, докторантура) здійснює некомерційна асоціація освітніх закладів, корпорацій та інших організацій, створена для підвищення якості вищої освіти в галузі менеджменту (AACSB). Членами цієї організації є понад 650

американських освітніх інститутів, близько 70 урядових, бізнесових, громадських організацій [5].

Асоціація є також професійною організацією для викладачів, які працюють в системі професійної підготовки менеджерів. Крім виконання акредитаційних функцій, вона веде забезпечує курси підвищення кваліфікації для викладачів, адміністративного персоналу, підтримує їх викладацьку і наукову діяльність, представляє інтереси бізнес-шкіл в федеральних фондах, встановлює взаємовідносини з іншими організаціями, діловою громадськістю, публікує наукові і методичні праці з проблем підготовки менеджерів.

Варто підкреслити, що в системі вищої управлінської освіти регулятивна роль загалом більше належить суспільству, ніж державі. Суспільство через попит на випускників-менеджерів повідомляє вищу школу про свої потреби і контролює рівень їх підготовки. Престиж навчального закладу суттєво залежить від того, як оцінюються його випускники на ринку праці. Тому принципова орієнтація бізнес-шкіл – інтереси індивідуальних і корпоративних споживачів освітніх послуг.

Висновки. Сьогодні в США існує ефективна система підготовки менеджерів, яка включає не тільки вищі навчальні заклади, але й великі індустріальні компанії, корпорації. Заслуговують подальшого дослідження програми підготовки бакалаврів і магістрів в галузі менеджменту, оригінальні сумісні програми з метою використання досвіду вищої школи США у вітчизняній системі освіти.

Література

1. Мескон М.Х., Альберт М, Хедури Ф. Основы менеджмента / Пер. с англ. / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедури. – М. Дело, 1992. – 702 с.
2. Кунц Г., Доннел С. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций. Пер. с англ./ Г.Кунц, С.Доннел – М.: Прогресс, 1981. – 372 с.

3. Ільїна В. Ю. Становлення та розвиток вищої економічної і бізнес-освіти Сполучених Штатів Америки у сучасних умовах: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Вероніка Юріївна Ільїна. – Ялта, 2009. – 237 с.
4. Danos P. Changing with the times. Business education must transform in response to global business needs / Paul Danos // Business India. – 2010, October 4-17. – P. 128 – 140.
5. Евенко Л.И. Системы, стандарты, практика подготовки профессиональных менеджеров в зарубежных странах (программы MBA). – М., Книжный мир, 1998. – 220 с.